

Így azért ne!

VISSZHANG - LI. évfolyam 22. szám, 2007. június 1.

Adva van két történész. Érdeklődési körük, módszerük csaknem azonos. Mindketten 1956-ot kutatják. A részletek szerelmesei. Törzskutatók a levéltárakban. Egyikük a szóbeli forrásokat is gyűjti: interjúkat készít, forrásként hivatkozik rájuk. A másik kedveli a szépirodalmat, s mindent számba vesz, ami 56-ra vonatkozik. Mindketten a krónikatípusú történetírás magas szintű művelői. Nélkülük szegényebbek lennének a jövő historikusai: a történészutódok megkerülhetetlen forrásként lapozzák majd műveiket.

Eörsi Lászlóról és Szokolczai Attiláról van szó. Eörsi hosszú évek óta kutatja az utcai fegyveres harcosok történetét: könyvek sora tanúskodik munkájáról, Szokolczai a vidék forradalom alatti históriájára szakosodott - elsősorban a győri és a miskolci események foglalkoztatják, s ő a szerkesztője a vidék forradalmát megynként bemutató két kötetnek, valamint a forradalmat reprezentáló írásokból válogató vaskos és színvonalas gyűjteménynek is.

S most Szokolczai az ÉS legutóbbi számában nekimegy Eörsi Köztársaság tér című könyvének ([Népköztársaság tér 2006](#), 2007/20.). Pontosabban nem csupán vele van baja, hanem Papp András és Térey János drámájával, a Kazamatákkal is, amelynek fiatal szerzői a témájukhoz legközelebb álló feldolgozást, Eörsi akkor még megjelenés előtt álló munkáját is forgatták, amikor drámájuk megírására készültek.

Nem véletlenül használom a "nekimegy" és "baja van" kifejezéseket a "vitázik", "érveket hoz fel ellene" típusúakkal szemben. Ugyanis a cikkíró nem ez utóbbit teszi.

A Kazamatákat, mint szépirodalmi alkotást, történészi érveléssel nehéz lenne bírálat tárgyává tenni. Marad az idézetekkel és nézői benyomásokkal cáfolható szubjektív kijelentés: a dráma - Szokolczai szerint - csak a védőket mutatja be árnyaltan, a támadókról egyértelműen negatív képet fest ("Csak a pártházban vannak összetett, emberi lények, az ostromlók a téren valamennyien embertelen, vérszomjas fenevadak" stb.).

Szerinte ez a hamis beállítódás jellemzi Eörsi kismonográfiáját is. Érvelésének alapja: Eörsi a kádárista történetírás két szerzőjének - az 1956-os Köztársaság téri eseményekről író Lajtai Verának és Hollós Ervinnek - hatása alá került, hiszen gyakran hivatkozik rájuk. Ezzel azt sugallja, hogy minden olyan mű, amely az "átkosban" született, még forráskritikával kezelt adataiban is használhatatlan. Ez közel sincs így. Különösen, ha Szokolczai figyelmen kívül hagyja a kötetnek csaknem kétharmadát kitevő lábjegyzeteket és a felhasznált levéltári és egyéb forrásokat felsoroló záró részt, amelyekben sokszor szerepel ugyan az említett szerzőpáros, de más szerzőkkel, más forrásokkal együtt. Eörsi ismerve még napjainkban is heves indulatokat gerjesztő témáját, ütközteti az eltérő véleményeket.

Ezért érzem övön aluli ütésnek Eörsi egybemosását idézett Kádár-kori forrásával.

Nem az a probléma, hogy két történész nem ugyanúgy lát egy múltbeli eseményt. Hiszen más az egyéniségük, másként értékeli ugyanazokat a forrásokat, másként öntik formába kutatási eredményeiket. Mindezekből következtetni lehet ugyan a szerző világlátására, "viszonyulására" az eseményekhez, de ennek egy korrekt történészi munka esetében nincs különösebb jelentősége. Eörsi ilyen korrekt munka, amit lehet - sőt kellene, mint minden komolyabb munkáét - szakmai bírálat tárgyává tenni, de olyat beleérezni, ami nincs benne, nem szerencsés.

Eörsi igen ritkán értékeli: makacs kitartással sorakoztatja a feltárt tényeket, s az olvasóra bízta az

állásfoglalást. A Kazamaták is ilyen olvasat, de nem csupán Eörsi. Papp és Térey az életkoruk folytán az idősebbeknél elfogulatlanabb, tárgyilagosabb, indulatmentesebb fiatal nemzedékek képviselői, akiknek 56-kepe egybeesik az egyáltalán nem száraz történeti adatokat egymás mellé felsorakoztató Eörsivel, aki szintén nem "kortárs": kigyerek volt 56-ban.

Nem lenne abszurd, ha Eörsi - a családi hagyományt is megtagadva - kádárista oldalra áll. Ilyet azonban még Szokolczai sem feltételez, csupán azt sugallja, hogy a nem szakszerűen dolgozó Eörsi mintegy öntudatlanul a kádárista szövegek hatása alá került.

Szokolczai óhatatlanul elárulja, hogy hova húzza a szíve. Pamfletje Mező Imre védelmében (is) íródott, akit a kádárista történetírás saját mártírjának sajátított ki, pedig - Szokolczai szerint - Mező a reformer kommunisták képviselője, Nagy Imre következetes híve volt. Az ő képzeletbeli nemzeti panteonjában Mező makulátlan hőssé - antisztalinistává, Rákosi következetes ellenfelévé - magasztosul. Ezzel nemigen egyeztethető össze, ami Eörsi munkájából kirajzolódik: Mező Imre az október 28-i fordulat után, amikor Nagy Imre nemzeti megmozdulásnak nyilvánította az addig a kommunista párt vezetőinek többsége által fasiszta felkelésnek minősített felkelést, továbbra is kitartott a "munkáshatalom" védelme mellett, s ennek érdekében cselekedett is: fegyverrel készült a védekezésre. Mező Imre ebben a vonatkozásban Kádár Jánossal rokonítható: csak ő már a kezdetektől felismerte - szemben Kádárral, aki csak november elején fordított hátat a forradalomnak - a "proletárdiktatúra" halálos fenyegetettségét, vagyis a gyors eltolódást valamiféle ködös, de mindenesetre élesen és végzetesen kommunistaellenes polgári demokrácia felé. A forradalom kitörése után tagja lett a "fasiszta csőcselék" elleni harc szervezésére alakult Katonai Bizottságnak, s egyetértett azzal, hogy átöltözött "ávósokkal" - a karhatalomhoz véletlenszerűen besorozott fiatal sorkatonákkal - erősítse meg a Köztársaság téri pártbizottság épületét. Nem megfutamodott tehát, mint az életüket féltő funkcionáriusok többsége, hanem meggyőződéséhez híven vállalta a tényleges kiállást elvei - marxista-kommunista - meggyőződése mellett. E tekintetben pedig a mártírhálalt halt Nagy Imrével együtt kell tisztelettel említeni a nevét.

Eörsi árnyaltabban fogalmazhatott volna, amikor általánosításra vállalkozott. Például azon az oldalon, amelyre Szokolczai is hivatkozik. Itt minden értelmezés nélkül ez olvasható: "A Budapesti Pártbizottság és a katonai stáb vezetői és tagjai mindvégig a retrográd vonal elszánt híveinek mutatkoztak, közülük - legalábbis a forrásokból következtethetően - senki sem szimpatizált a forradalom célkitűzéseivel, a nemzeti kibontakozás lehetőségétől mereven elzárkóztak." (38. o.) Az Eörsi könyvében írtakból azonban nem következik, hogy szerzője Mezőt Rákosiék táborába sorolta volna.

Sem Szokolczai, sem Eörsi nem eléggé fogékony az emberi természet sokfélesége, változékonysága, ellentmondásossága iránt. Eörsit nem érdekli hősei világlátása, gondolkodásmódja, ellentétben Szokolczaival, aki mindent alárendel egy magasztosabb szempontnak, valamiféle elvárt, ideális demokratikus szocializmus eszmének, ami ma már anakronisztikusnak tűnik: a ma huszonévesek és harmincasok többsége nemigen tud mit kezdeni vele.

Szokolczai történész szaktekintélyek - Litván György, Rainer M. János - műveiből vett idézetekkel próbálja meg két vállra fektetni Eörsit, nem pedig forrásokon, új kutatási eredményeken alapuló érvekkel igyekszik meggyőzni őt állításai helytelenségéről. Nézzük például a kulcskérdést: ki kezdte a pártház ostromát? Eörsi alaposan körüljárja a témát, s nem tud egyértelmű választ adni rá. Nem is adhat: a káosz, a számos véletlen és szimultán történés nem teszi ezt lehetővé. A szörnyű eseménysor egyértelmű rekonstrukciója illúzió: csak különféle elbeszélésmódok állíthatók egymás mellé. (Eörsi és a Kazamaták szerzői is ezt teszik.) Szokolczai azonban hipotézist illusztrál, amikor szembeállítja Mezőt a pártházat védő "törvényszegő" - Münnich Ferenc "törvényes" belügyminiszter utasításainak ellenszegülő - ávósokkal: "A pártház ostroma úgy kezdődött, hogy annak államvédelmi védői - miután Münnich Ferenc a rádióban bejelentette, hogy "a főváros utcáin semmiféle államvédelmi szervhez tartozó alakulat nincs szolgálatban" - előbb elkergették, majd gépfegyverrel megtámadtak hivatalosan eljáró nemzetőr járőröket", vagyis 30-án a pártház "törvénytelen" őrsege szembeszegült a "törvényes kormány" fegyveres erőivel. Honnan gondolja

Szakolczai, hogy a párt házbéliek a Nagy Imrét támogató Mező ellenében cselekedtek? Miért véli úgy, hogy a párt ház körül járőröző fegyveresek a Nagy Imre-kormány feltétlen támogatói voltak?

Eörsi bírálójának nagyon nem tetszett a Kazamaták. A dráma kritikájával kezdi - ebből fentebb már idéztem - és végzi cikkét: "Annak érdekében, hogy a Köztársaság térről szőtt mítosz helyett közelebb jussunk a valóban történetekhez, maradéktalanul le kell fejteni a kádárista narrációról a koncepció elemeket. [Szerintem ezt Eörsi "maradéktalanul" megteszi - S. É.] Akkor elkerülhető lesz, hogy legjobb fővárosi színházunk 1957-es szellemiségű [?! - S. É.] művet állítson színpadra."

Az ellenmítosz meglétét maga Szakolczai bizonyítja írásával, s különösen annak címével. Mit jelenthet a Népköztársaság tér 2006? Csakis azt, hogy Eörsi, valamint Papp-Térey a Kádár-korszak udvari történetíróinak szellemében értékelik a Köztársaság téri eseményeket, ami szerintem igaztalan és érvekkel nem alátámasztott. (Ki gondol sajnos ma már az 1918-as, jobb sorsra érdemes polgári demokratikus forradalom népköztársaságára?)

Az 1956-os évforduló egyik legnagyobb érdeme talán, hogy végre megindult a vita a különböző forradalomértelmezésekről. (El fog még tartani százötven évig és tovább.) De ne úgy "vitakozzunk", ahogy Szakolczai Attila tette. Így azért ne!

Standeisky Éva